

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОЛІТИКИ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ КРАЇНИ

Лазоренко Станіслав Сергійович,

аспірант кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0003-2267-3049

На сьогодні становлення національної державності формується на рівні розвитку освіченого та діджиталізованого громадянського суспільства, постійні інтеграційні процеси в нашій країні у європейські альянси включають у себе орієнтацію військово-патріотичного виховання в Україні. Адже сучасний етап розвитку нашої Батьківщини потребує пильної уваги від органів місцевого самоврядування та соціальних інституцій розвитку та впровадженню нових сучасних заходів, які спрямовані на формування патріотичних виховних цінностей молоді з подальшим оглядом на резервні потреби підготовки майбутніх кандидатів для прийняття на службу до Збройних сил України. Підвищення належного рівня військово-патріотичного виховання повинне бути головним вектором розвитку у молодого покоління власної національної свідомості на фундаментальних історико-націоналістичних почуттєвих цінностях до власної країни, поваги до неї та Конституції і законів України.

У статті висвітлено роль військово-патріотичного виховання в нашій країні на рівні ретроспективного аналізу чинних державних нормативно-правових документів та літературних джерел вітчизняних авторів. Констатовано реалізаційні шляхи впровадження військово-патріотичного руху у соціум різних верств населення.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, державна політика, військова справа, професійно-прикладна фізична підготовка, національно-патріотична робота, молодь.

Lazorenko Stanislav. Military patriotic education as a component part of the defense capacity policy of the country

To date, the formation of national statehood is formed at the level of development of an educated and digitized civil society, the ongoing integration processes in our country into European alliances see in themselves the orientation of military-patriotic education in Ukraine. After all, the current stage of the development of our Motherland requires close attention from local self-government bodies and social institutions of development and the implementation of new modern measures aimed at the formation of patriotic educational values of youth with a further review of the reserve needs of training future candidates for service in the Armed Forces of Ukraine. Raising the appropriate level of military-patriotic education should be the main vector for the development of the young generation's own national consciousness on the basis of fundamental historical-nationalistic sentimental values for one's own country, respect for it and the Constitution and laws of Ukraine.

The article highlights the role of military-patriotic education in our country at the level of retrospective analysis of current state legal documents and literary sources of domestic authors. Implementation ways of introducing the military-patriotic movement into the society of various strata of the population have been determined.

Key words: military-patriotic education, state policy, military affairs, professional-applied physical training, national-patriotic work, youth.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у державних постановках концепцій та настанов з військово-патріотичного виховання, це – процес реалізації формування у громадян готовності до захисту своєї країни, сприяння та покращення оборони та безпеки України, підвищення престижності військової та державної служби у структурних лавах ЗСУ.

Зважаючи на досвід державної політики за роки незалежності України, то питання військово-патріотичного виховання завжди були невід'ємною частиною системи забезпечення національної безпеки України. Вітчизняні політичні течії постійно реформували та вдосконалювали патріотичне виховання з урахуванням проблем та викликів сучасності, які стояли перед нашою країною. Отже, на підставі Указу Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» [16], яке повинно втілюватись у громадськість за такими напрямками знань:

1. *Вивчення історичного розвитку українських військ* – знати організаційно-штатну структуру військ та їх бойове і тактичне призначення від княжих часів до сучасних років.

2. *Вивчення законодавчої бази* – знати основні положення Конституції України та законів України «Про оборону України», «Про Збройні сили України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» і «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Сформувати реальні уявлення про військовий обов'язок та військову службу та знати значення та порядок складання Військової присяги.

3. *Висвітлення про технічні можливості сучасних військових формувань Збройних сил України* – освоїти необхідні уміння про види та техніки озброєнь у відповідному роду військ.

4. *Дати певний вишкіл знань з основ Цільової оборони України* – набути практичних умінь та навичок з «Безпеки життєдіяльності та основи медичних знань людини», де висвітлюються засоби та варіанти захисту різних категорій населення під час техногенних катастроф, наслідків аварій, сучасних засобів ураження та безпосередньо правил поведінки під час бойових дій.

Військово-патріотичне виховання – це систематична діяльність державних органів влади, громадських орга-

нізацій, що спрямована на розвиток у майбутнього молодого та освіченого покоління власних патріотичних поглядів, вірності почуттів своїй державі, завжди бути готовим до виконання конституційних та громадських обов'язків захисту державного суверенітету та національних інтересів своєї країни. Таке виховання слугує ключовим складником навчально-виховного процесу підростаючої молоді та формує особистісні риси духовно-культурного громадянина України. І тому явище військово-патріотичного виховання молоді реалізується за методами, такими як:

– *стимуляційне переконання* – продукувати у молоді впевненість у своїх силах та сформувати систему реалізаційних заохочень через змагання на заняттях з предмета «Фізична культура»;

– *діяльнісна компетентність* – викладач з досвідом, який зможе донести зацікавленість до предмета «Захист України» та бути зразковим викладачем для своїх учнів;

– *самопідготовка молоді* – цілеспрямований системний процес самовдосконалення молоді особи, що буде виховувати особисті патріотичні почуття, що реалізуватимуться шляхом самонавчання та самоконтролю [4].

Міністерство молоді та спорту України у системі центральних органів виконавчої гілки влади займається активним розвитком та реалізацією державної політики у сфері військово-патріотичного виховання і натепер цьому питанню приділяється пильна увага, де Міністерство створило окремий відділ національно-патріотичного виховання. Його функціональна діяльність – спрямування розвитку загальнодержавної комплексної системи національно-патріотичного виховання в країні. Саме тому з огляду на положення зі «Стратегії національно-патріотичного виховання» йде консолідоване спрямування шляхів розвитку та реалізації молодого українського суспільства та нації з урахуванням історичних аспектів культури та традицій з конкретним засвоєнням суспільно-державних цінностей [13].

Військово-патріотичне виховання у системі освіти під час навчального процесу, за словами автора, відбувається у формі дискусій, лекцій та бесід ветеранів війни та військових з передовим досвідом. Також відбуваються екскурсії до військових установ, закладів військової освіти, частин, історичних музеїв, участі молоді в гурткових роботах військово-патріотичних клубів. Автори О.І. Остапенко та Л.А. Нечипоренко [8; 9] наголошують, що головною формою військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка формується у встановленні зв'язків із військовими частинами, вищими закладами військової освіти, кафедр військової підготовки, органами державної влади та місцевого самоврядування, цивільними освітніми закладами різних типів акредитації з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання із започаткуванням у них виховних якостей та любові до своєї України.

У керівних документах Кабінету Міністрів України стосовно «Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року» йдеться про модернізацію розвитку курсу

загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом громадянської ідентичності на основі національних та суспільних цінностей, поваги до меншин, любові до своєї Батьківщини, формування принципів гордості за власну країну, її історію, її культуру, її досягнення та здобутки у різних сферах державного буття, бути готовими захищати територіально цілісність держави та стати патріотичним громадянином і розвивати успішну престижність України [12].

Звідси ключовою домінантою військово-патріотичного виховання та національно-патріотичного виховання сучасної молоді особи є створення повноцінного соціально-політичного громадянина, котрий добре ставиться до навколишньої дійсності з власною активною моральною та життєвою позицією. Ідеалом такого виховання буде демократично всебічна розвинена та національно свідомо людина своєї країни з власним баченням процесів саморозвитку та самовдосконалення.

Вітчизняні фахівці І.В. Бех та К.І. Чорна [2] в галузі військово-патріотичного виховання стверджують, що сучасні реалії розвитку та практичної реалізації такого виховання в закладах освіти залежать від реальних суперечностей між соціальним замовленням розвитку патріотичного виховання та вимогами підготовки кваліфікованих та компетентних викладачів предмета «Захист України» і забезпечення навчально-методичної бази згідно з теперішніми військовими альянсами. Аналізуючи проблему, науковець О.І. Остапенко [10] наголошує важливість військово-патріотичного виховання в навчальних закладах на рівні програмно-нормативних положень, і реалізація такого виховання прямо та неопосередковано впливає на стрімкий та прогресуючий розвиток сучасної освіти, підвищення патріотичного суспільства та політичний вектор держави загалом. Звідси йде питання щодо формування нових поглядів військово-патріотичного формування його форм, змісту та методів, які повинні бути єдиним цілим та самовдосконалюватись згідно з моральними, соціальними, духовними, культурно-естетичними та фізичними потребами громадськості як прямого суб'єкта патріота української держави. Таким чином, у зв'язку з обставинами сьогодення автори І.П. Білоцерківець та М.Д. Зубалій [3; 5] зосереджують увагу на великій потребі оновити нову систему військово-патріотичного руху допризовної молоді України. Це вимагатиме нового бачення та підходу до змістовних сутностей і завдань застарілої системи виховання. І якщо оновлення дадуть змогу виховувати громадянина, який шанує закони та Конституцію України, то сформується здібність до якісного аналізу зовнішньої та політичної ситуації в країні, продукувати прагнення до опанування військовими знаннями, покращення престижності майбутньої військової служби у системі Міністерства оборони України, створити профорієнтаційне спрямування військового навчання молоді у військових закладах або угрупованнях сектору безпеки України

За нормативними документами [13; 14] стверджують, що військово-патріотичне виховання реалізується

в державній політиці шляхом: сформованої оборонної свідомості соціуму, популяризації військової та спеціалізованої державної служби сектору оборони безпеки України, розвитку військово-прикладного спорту, підвищення рівня науково-інноваційної сфери підготовки кваліфікованих кадрів. І тому формування оборонної свідомості відбувається за рахунок виконання таких завдань, як:

- наявність національних та патріотичних цінностей та бути готовими до їх розвитку та захисту;
- захист державного статусу рідної мови та історично-національної культури як державоутворюючого чинника у формуванні української нації;
- оновлення освітніх програм та державного стандарту освітньо-навчальних курсів у структурі Міністерства освіти і науки України;
- опанування новітніх основ медіаграмотності з метою формування навичок критичного мислення та фільтрування недостовірної інформації стосовно діяльності наших військовослужбовців під час виконання бойових завдань;
- запровадження навчальних курсів, лекцій, семінарів у формальній, неформальній та інформальній освіті за курсами дисципліни «Основи цивільної оборони», «Професійно-прикладна фізична підготовка», що ставить на меті підготовку різних верств населення до правильної поведінки в умовах військового положення, бойових дій або надзвичайних ситуацій;
- розвиток здатності відстояти свої права та брати відповідальність за свої вчинки;
- генерування правильності функціонування волонтерського руху на позитивне життя громади і країни загалом.

У літературному джерелі М.В. Тимчик [15] зазначено, що популяризація військової та спеціалізованої державної служби відбувається за рахунок виконання таких завдань, як:

- реалізація Всеукраїнських дитячо-юнацьких військово-патріотичних ігор «Сокіл» («Джура»), Хортинг-Патріот;
- проведення військово-патріотичних заходів та проєктів з елементами військової підготовки;
- оновлення експозиції застарілих виставок в історичних музеях відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання;
- оновлення поширення профорієнтаційних інформаційних матеріалів у різних джерелах масової інформації;
- реформування навчального курсу «Захист України» згідно з новими вимогами сьогодення та проведення заходів з основ військової підготовки.

У працях [1; 6] зазначається, що розвиток військово-патріотичного виховання в нашій країні відбувається за рахунок:

- реалізації видів військово-прикладного спорту (військові багатоборства, козацький двобій, хортинг, парашутний спорт, пейнтбол, пожежно-прикладний спорт, орієнтування на місцевості, рукопашний бій та самооборона, радіоспорт);

– підвищення викладання фізичної культури в школах та університетах та проведення тренувань у спортивних школах;

– розвиток технічної та інженерної підготовки, сприяння конструюванню і технічній творчості.

М.М. Бака та В.П. Корж [1] вказують, що гарна фізична підготовка юнаків допризовного віку буде першорядним чинником для кращої адаптації у проходженні майбутньої військової служби у лавах ЗСУ і є міцним фундаментом успішного виконання службових обов'язків. Для цього юнакам треба мати високий рівень як фізичної, так і психологічної підготовленості, щоб бути здатним пройти програму загальновійськової підготовки молодого бійця.

І тому саме через систему військово-патріотичного виховання, на їхню думку, забезпечується:

1) загальна фізична підготовка за навчальною програмою «Фізична культура» загальноосвітніх навчальних закладів протягом усього періоду навчання;

2) спеціальна фізична підготовка та необхідні навички за програмою навчальних предметів «Фізична культура», «Основи здоров'я», «Захист України», «Основи медичних знань» для учнів 10–11 класів.

І тому, на нашу думку, комплекс навчально-виховних завдань у системі військово-патріотичного виховання повинен вимагати від майбутніх військовослужбовців здійснювати різні за складністю фізичні вправи на спортивних снарядах, вміти долати смугу перешкод, володіти великим арсеналом техніко-тактичних дій самооборони, виховувати у подальшій військовій справі високі моральні та бойові якості (критичне мислення, сміливість, терпіння, стійкість, наполегливість, чистий розум) та гарну фізичну підготовку.

За даними авторів М.М. Бака та В.П. Корж [1], у процесі військово-патріотичного виховання за допомогою прикладної фізичної підготовки відбуваються додаткові можливості удосконалити:

– власну фізичну підготовку – покращити особисті фізичні якості, збагатити багаж рухового арсеналу та досвіду, навчитись вільно володіти власним тілом, підтримувати сталість організму та долати військові та життєві труднощі;

– психологічну, морально-стресову стійкість – удосконалити психологічні процеси та якості: уміння розвинути мобільність, стійкість та точність сприйняття ситуацій, вміти зосереджувати увагу та розвивати пам'ять;

– моральну підготовленість – розробку власної системи переконань, ідей патріотизму та незламного духу, моральних цінностей і любові до своєї країни.

Очікувані результати [1; 15] можна досягти за допомогою видів фізичної активності:

– подолання смуги перешкод – подолання спеціальних перешкод різними способами: проходження перешкод стрибками, використовуючи опору руки та ноги; стрибки у глибину вниз з положення сидячи з вису; перелазити з опором на стегно військового товариша, на плечі з використанням колоди або стіни; лазіння по вертикальному та горизонтальному канату; долання смуги перешкод військового багатоборства;

– метання гранати – метання муляжу гранати з різних видів положень: стоячи, лежачи, з розбігу, з коліна, у ціль або на дальність;

– гімнастика – використання стройових вправ та вміння управляти ними; вправи на снарядах: *вільні вправи* – виконання комплексів вільних вправ; *перекладина* – підтягування на максимальну кількість разів; *бруси* – згинання та розгинання рук в упорі або у розмахуванні, утримання кута (90°) в упорі на брусах; *опорні стрибки* – через коня у довжину (ноги нарізно); через козла в ширину (зігнувши ноги або ноги нарізно), висота снаряда приблизно 120 см; *канат* – лазіння за допомогою ніг або без ніг;

– легка атлетика – біг на короткі (спринт), середні (600–2000 м) та довгі (3000 м і більше) дистанції; біг пересіченою місцевістю; стрибки у висоту з розбігу та в довжину з розбігу;

– піднімання гирі – ривок гирі та підйом двох гир по довгому циклу. Вага гирі: 16, 24, 32 кг;

– плавання – вільним стилем, на спині, брасом; різні види стрибків у воду вниз головою, вниз ногами; пірнання; підводне плавання; повороти у воді; пірнання на відстань із затримкою дихання;

– основи самооборони та рукопашного бою – вивчення *базових* прийомів самострахування та підготовки до бою; розучування *основних* прийомів: підніжка задня, захист від ударів рукою або ногою, звільнення від захватів супротивника, захист від ударів ножом з положення прямо, знизу, згори, збоку; обеззброєння

супротивника під час спроби дістати пістолет або у разі загрози життю пістолетом ззаду, спереду чи впритул; зв'язування супротивника.

Спортивні ігри – тренування та вивчення різноманітних ігрових вправ: ведення, кидки або удари по м'ячу, різні види передач та індивідуальних прийомів, рух без м'яча, вивчення техніко-тактичних дій у таких спортивних іграх, як футбол, флорбол, баскетбол, волейбол, гандбол, регбі.

Висновки. Система військово-патріотичного виховання в нашій країні повинна вдосконалюватись суто за реаліями суспільства та державної політики, військових загроз з боку сусідніх держав та спиратись на власні національні та історико-державні традиції народу, мати в наявності сучасні науково обґрунтовані принципи та розробки систем озброєння. Ці системи повинні бути комплексними у реалізації важливих якостей сучасного громадянина нашої країни. Військово-патріотичне виховання повинне бути неодмінною ланкою навчально-виховного процесу освітніх закладів. Його треба проводити систематично та структуровано у дусі постійної бойової готовності до захисту своєї України. Чітко організований процес військово-патріотичного виховання для різних категорій населення повинен бути спрямований на підготовку та формування військово-прикладних навичок, створити сприятливий психоемоціональний клімат та належну фізичну готовність до проходження майбутньої військової служби у лавах ЗСУ з молодого покоління, що постійно вдосконалюється, на захист власної держави.

Література:

1. Бака М.М., Корж В.П. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді : навчально-методичний посібник. Київ : ПВА «Книга пам'яті України», 2004. 464 с., іл.
2. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
3. Білоцерківець І.П. Національні традиції військово-патріотичного виховання учнівської молоді України. *Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу* / ред. рада: Бех І.Д. (голова) та ін. Київ : Паливода А.В., 2015. С. 5–8;
4. Василенко С.М. Система патріотичного виховання та її місце в державотворенні сучасної незалежної України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 14–19.
5. Зубалій М.Д. Класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 3. С. 36–39.
6. Івашковський В.В. Концепція військово-патріотичного виховання молоді України в Товаристві Сприяння Обороні України. *Теорія і методика хортингу* : збірник наукових праць / ред. рада: Бех І.Д. (голова) та ін. Київ : Паливода А.В., 2015. Вип. 3. С. 22–38.
7. Нечипоренко Л.А. Фізичне виховання та військово-прикладна підготовка молоді України : навчально-методичний посібник / Л.А. Нечипоренко, Я.І. Олексієнко, В.А. Шахматов, О.П. Верещагіна. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2017. 216 с.
8. Остапенко О.І. Військово-патріотичне виховання у системі пріоритетів державної політики. *Фізичне виховання в рідній школі*. Київ. № 5 (106). 2016. С. 40–43.
9. Остапенко О.І. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / О.І. Остапенко, М.Д. Зубалій. *Вища школа*. 2015. № 4–5. С. 118–126.
10. Остапенко О.І. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в 2015/2016 навчальному році / О.І. Остапенко, М.Д. Зубалій. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 6. С. 32–39.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>.

13. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки. URL: [hai-nyzhnyk.in.ua doc2/2011\(12\)](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011(12)).
14. Тимчик М.В. Форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності. *Обрії*: науково-педагогічний журнал. 2013. № 2(37). С. 48–51.
15. Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#top>.
16. Чупрій Л. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. 2009. URL: [http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspektiv\[html\]](http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspektiv[html]).

References:

1. Baka, M.M., Korzh, V.P. (2004). *Fizyczne i viiskovo-patriotyczne vykhovannia molodi* [Physical and military-patriotic education of youth]. Kyiv: PVA «Knyha pamiati Ukrainy». 464 s. [in Ukrainian].
2. Bekh, I.D., Chorna, K.I. (2014). *Prohrama ukraïnskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* [Program of Ukrainian patriotic education of children and school youth]. Kyiv. 29 s. [in Ukrainian].
3. Bilotserkivets, I.P. (2015). *Natsionalni tradytsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi Ukrainy* [National traditions of military-patriotic education of schoolchildren of Ukraine]. *Materialy naukovo-praktychnoho seminaru, prysviachenoho Pershomu chempionatu Ukrainy z politseïskoho khortynhu*. Kyiv: Palyvoda A.V. Pp. 5–8 [in Ukrainian].
4. Vasylenko, S.M. (2015). *Systema patriotychnoho vykhovannia ta yii mistse v derzhavotvorenni suchasnoi nezaleznoi Ukrainy* [The system of patriotic education and its place in the state formation of modern independent Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho*. Pedagogichni nauky. № 2. Pp. 14–19 [in Ukrainian].
5. Zubalii, M.D. (2015). *Klasyfikatsii metodiv viiskovo-patriotychnoho vykhovannia dopryzovnoi molodi* [Classification of methods of military-patriotic education of pre-conscription youth]. *Fizyczne vykhovannia v ridnii shkoli*. № 3. Pp. 36–39 [in Ukrainian].
6. Ivashkovskiy, V.V. (2015). *Kontseptsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi Ukrainy v Tovarystvi Spriannia Oboroni Ukrainy* [The concept of military-patriotic education of the youth of Ukraine in the Society for the Promotion of the Defense of Ukraine]. *Teoriia i metody khortynhu: zb. nauk. prats*. Kyiv: Palyvoda A.V. Vyp. 3. Pp. 22–38 [in Ukrainian].
7. Nechyporenko, L.A. (2017). *Fizyczne vykhovannia ta viiskovo-prykladna pidhotovka molodi Ukrainy* [Physical education and military training of Ukrainian youth]. *Navchalno-metodychni posibnyk*. Cherkasy: ChNU imeni B. Khmelnytskoho. 216 s. [in Ukrainian].
8. Ostapenko, O.I. (2016). *Viiskovo-patriotyczne vykhovannia v systemi priorytetiv derzhavnoi polityky* [Military and patriotic education in the system of state policy priorities]. *Fizyczne vykhovannia v ridnii shkoli*. Kyiv. № 5 (106). Pp. 40–43 [in Ukrainian].
9. Ostapenko, O.I. (2015). *Kontseptsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [The concept of military-patriotic education in the education system of Ukraine]. *Vyshcha shkola*. № 4–5. Pp. 118–126 [in Ukrainian].
10. Ostapenko, O.I. (2015). *Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia predmeta «Zakhyst Vitchezny» v 2015/2016 navchalnomu rotsi* [Methodological recommendations for studying the subject “Defense of the Fatherland” in the 2015/2016 academic year]. *Fizyczne vykhovannia v ridnii shkoli*. № 6. Pp. 32–39 [in Ukrainian].
11. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State targeted social program of national and patriotic education for the period until 2025 and amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine”]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-i300621-673> [in Ukrainian].
12. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia planu dii shchodo realizatsii Stratehii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na 2020–2025 roky»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the action plan for the implementation of the Strategy of National Patriotic Education for 2020–2025”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. *Proekt Kontseptsii Zahalnodержавnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy patriotychnoho vykhovannia naselennia na 2013–2017 roky* [Draft Concept of the Nation-wide Targeted Social Program of Patriotic Education of the Population for 2013–2017]. Retrieved from: [hai-nyzhnyk.in.ua doc2/2011\(12\)](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011(12)) [in Ukrainian].
14. Tymchyk, M.V. (2013). *Formy i metody patriotychnoho vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi sportyvno-ihrovoi diialnosti* [Forms and methods of patriotic education of older teenagers in the process of sports and games]. *Obrii. Naukovopedagogichni zhurnal*. № 2(37). Pp. 48–51 [in Ukrainian].
15. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Kontseptsiiu dopryzovnoi pidhotovky i viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi»* [Decree of the President of Ukraine “On the Concept of pre-conscription training and military-patriotic education of youth”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#top> [in Ukrainian].
16. Chuprii, L. (2009). *Patriotyczne vykhovannia v Ukraini: stan i perspektyvy* [Patriotic education in Ukraine: state and prospects]. Retrieved from: [http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspektiv\[html\]](http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_stan_perspektiv[html]) [in Ukrainian].